

З М І С Т

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ	4
<i>Доннік М. С.</i> ПРОБЛЕМИ МОЛОДІ СОЦІАЛЬНИХ ГУРТОЖИТКІВ ДЛЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	4
<i>Терновець О. М.</i> АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СИРИТСТВА В ОСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ	11
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З СІМ'ЄЮ	20
<i>Краснова Н. П.</i> МЕТОДИКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ БАТЬКІВ З ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ДІТЕЙ РІЗНОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	20
<i>Скоромна О. П.</i> СТУДЕНТСЬКА СІМ'Я ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	32
<i>Юрків Я. І.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І	39
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ	47
<i>Золотова Г. Д.</i> ПОВЕДІНКОВИЙ ПІДХІД ДО ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	47
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА	57
<i>Гордєєва К. С.</i> ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПАРАДИГМІ	57
<i>Петришин Л. Й.</i> СТРУКТУРА КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	63
<i>Роганова М. В.</i> СОЦІАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ІННОВАЦІЙНОГО ТИПУ	76
ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ	82
<i>Алаа Х. Малу.</i> ІСТОРИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ МИРОВОЗЗРЕНИЯ АЛЬ-ФАРАБИ	82
<i>Кальченко Л. В.</i> ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУСПІЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ПОДОЛАННЯ Й ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СИРИТСТВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (початок XVII – середина XIX століття)	86
<i>Тесленко В. В.</i> СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: РЕАЛЬНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	96
ПЕНІТЕНЦІАРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ	103
<i>Караман О. Л.</i> НАПРЯМИ ТА ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ ЗАСУДЖЕНИМИ В СПЕЦІАЛЬНИХ ВИХОВНИХ УСТАНОВАХ	103
Відомості про авторів	109

ÑÎ Ö²ÀËÛÍ Î -Ï ÅÄÀÃÎ Ã²x Í À ÐÎ ÁÎ ÒÀ Ç Ñ²Ï 'a Þ

УДК 37.013.42(076)

Краснова Н. П.

МЕТОДИКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ БАТЬКІВ З ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ДІТЕЙ РІЗНОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасний стан розвитку суспільства, сім'ї, яка є віддзеркаленням усіх проблем життєдіяльності країни, висуває необхідність надання консультаційної допомоги дітям молодшого шкільного віку, підліткам, юнакам та дівчатам, які мають проблеми у вихованні, а також їх інтеграції в соціальне середовище, тому на сьогодні науковці розробляють та втілюють у практику різноманітні варіанти соціально-педагогічного консультування батьків.

Консультативна діяльність спрямована на відновлення й перетворювання зв'язку членів сім'ї один з одним та світом, на розвиток уміння формувати повноцінне сімейне „Ми”, гнучко врегульовувати стосунки і в межах сім'ї, і з різними соціальними групами.

Головним у соціально-педагогічному консультуванні батьків є кваліфікована допомога клієнтам, які мають різні проблеми, з метою їх соціалізації, оптимізації їхніх соціальних функцій, виробки соціальних норм життєдіяльності та спілкування. Консультативна робота надає можливість клієнту поглянути на проблеми з іншого боку, продемонструвати та обговорити ті аспекти взаємовідносин і поведінки, які є джерелом утруднень, але не усвідомлюються та не контролюються.

У науковій літературі проблему консультування вперше почали розглядати в 20 – 40-і рр. ХХ ст. (Б. Ананьєв та ін.). Однак спеціальні дослідження починають здійснювати тільки в 70 – 80-і рр. (О. Головей, Н. Грищенко), коли виникла проблема надання допомоги у виборі професії. Надалі з'являються монографії та статті (А. Бодальов, І. Дубровіна, Л. Мітіна), у яких розглядають питання організації, методів та принципів консультування.

Аналіз теорії свідчить про відсутність чіткого визначення цього виду діяльності, важко однозначно вказати сфери його застосування, оскільки термін „консультування” є родовим поняттям для різноманітної консультативної практики (педагогічної, соціально-педагогічної, психологічної та ін.).

Сьогодні різні вчені виділяють багато функцій консультування, зокрема соціалізуюча, просвітницька, сугестивна, компенсаторна. Однак усі дослідники визначають функцію розвитку особистості як основну (І. Якіманська). Аналіз досліджень свідчить, що існує потреба в обґрунтуванні методів, способів та технологій, які використовують з метою соціально-педагогічної допомоги клієнту в сучасних соціально-економічних умовах для отримання позитивного результату, що й зумовило вибір теми нашої статті, мета якої – розкрити методику соціально-педагогічного консультування батьків з вирішення проблем дітей різного шкільного віку.

Подружні стосунки існують у рамках системи міжособистісної взаємодії.

Індивідуум, який потрапляє в поле уваги соціального педагога, частіше служить симптомом дисфункції системи. Ці взаємовідносини мають виявлені, хоча й не завжди зрозумілі залученим в них людям структури стосунків і комунікацій. Виявлення цих структур дає можливість визначити бажані зміни як конкретні цілі сімейного консультування.

Консультанти, які мають намір досягти істотних змін, крім підтримувальних і корекційних методів, визнають важливість численних чинників, які впливають на подружню дисфункцію. Важливе значення мають патерни прихильності й розвитку, починаючи з самого раннього віку. До шлюбу майбутнє подружжя виконує специфічні ролі в батьківській сім'ї, будують стосунки з власними батьками, братами й сестрами, у кожного є власний досвід відстоювання незалежності в підлітковому віці, крім того, упродовж усього життя існують певні зв'язки й прихильності між людьми різного віку. Усі ці моменти виходять на перший план під час вибору партнера, цей етап покликаний відбивати взаємододаткові потреби, сімейні прихильності й фантазії, що ідеалізуються. Іншими можливими джерелами подружньої дисфункції можуть стати батьківство й пов'язані з ним корінні зміни в сім'ї, утворення сімейних підсистем, що зберігають прихильності між поколіннями, а також рівень здатності подружжя взаємно пристосовуватися до змін, які відбуваються з кожним з них упродовж життя [5].

Соціально-педагогічне консультування батьків молодших школярів

Між батьками й дітьми молодшого шкільного віку можуть виникати такі варіанти проблем, що вимагають проведення соціально-педагогічного консультування.

Варіант 1. Батьки, у яких дитина вже почала вчитися в першому класі школи, турбуються про те, що вона погано вчиться.

Варіант 2. Батьки, чия дитина навчається в початковій школі, несподівано зіткнулися з проблемою, суть якої полягає в тому, що в їхньої дитини чомусь не складаються нормальні взаємини з іншими дітьми.

Варіант 3. Батьки, у яких дитина вже навчається в початкових класах школи, турбуються з приводу того, що в неї не встановлюються гарні стосунки з учителями.

Розглянемо послідовно всі ці випадки.

Випадок 1. У цьому конкретному випадку – поганий початок навчання дитини в школі – необхідно з'ясувати причину цього. Зазвичай причин поганого початку навчання дитини в школі буває кілька, і залежно від того, які вони насправді, батькам необхідно давати різні практичні рекомендації.

Можливими причинами неуспішності дитини в початкових класах можуть бути, по-перше, відсутність у дитини інтересу до навчання взагалі. По-друге, слабкий розвиток у неї основних когнітивних процесів: розумових, мовних, концентрації уваги, запам'ятовування. По-третє, недостатній розвиток у дитини будь-яких важливих особистісних якостей: ділових, вольових, комунікативних. По-четверте, неправильна методика підготовки дитини до навчання в школі. По-п'яте, неправильний з психолого-педагогічного погляду стиль спілкування батьків з дитиною [4].

Неправильна поведінка з дитиною в родині, як причина її невстигання в навчанні в початкових класах школи, може виявлятися в тому, що вже в дошкільному віці батьки починають надавати дитині надмірно високі вимоги, які не зовсім відповідають її віковим можливостям і досягнутого рівня розвитку.

Нерідко батьки це роблять тоді, коли дитина ще не перебудувалася й не встигла пристосуватися до нових умов її життя.

У цьому разі в дитини взагалі може зникнути будь-яке бажання вчитися, і воно зміниться захисною реакцією. Виникне стійке негативне ставлення дитини до навчання й далі – до школи загалом. Неприємності в дитини асоціюються саме з ученням, і вона буде всіляко протистояти йому.

Батьки, виявивши відсутність інтересу дитини до навчання, повинні звертати більше уваги на старання й успіхи дитини й водночас не помічати її помилок і невдач.

Педагогічно неправильно вважають і прямо протилежну практику спілкування батьків з дитиною, коли вони з самого початку навчання продовжують поводитися з нею так само, як і раніше, не надаючи дитині ніяких нових вимог. Тоді й сама дитина може почати розглядати навчання як розважальну гру, і, як наслідок, ставитися до нього недостатньо серйозно. Обох крайнощів слід уникати, і саме про це насамперед повинна йти розмова соціального педагога з батьками дитини.

Випадок 2. Найбільш поширеною причиною небажання вчитися є несформованість у дитини потрібних комунікативних якостей особистості, які б дозволяли їй установлювати нормальні взаємини з іншими дітьми. Найчастіше це трапляється з єдиними дітьми в сім'ї, які до вступу в школу не відвідували дошкільних установ типу дитячого саду. Нерідко це відбувається і з розпеченими дітьми, які довгий час перебували вдома в привілейованому становищі: їм, наприклад, усі пробачали й в усьому потурали. Опинившись у незвичній для себе соціальної обстановці, серед інших дітей, які мають рівні з ними права, позбувшись багатьох із своїх переваг, такі діти починають стихійно протестувати проти цього, провокуючи конфлікти й налаштовуючи проти себе інших дітей.

Соціальний педагог-консультант міг би в цьому разі, розмовляючи з батьками, по-перше, з'ясувати, коли, за яких умов, у якій обстановці в дитини найчастіше виникають проблеми в спілкуванні з іншими дітьми, і попросити клієнта уважно спостерігати за своєю дитиною в цих умовах. По-друге, необхідно визначити позицію, яку в конфліктах з іншими дітьми займає сама дитина, і допомогти батькам усвідомити й правильно оцінити цю позицію. По-третє, слід точно встановити, як до цього ставляться самі батьки дитини, і допомогти їм усвідомити це відчуття. Нарешті, по-четверте, важливо з'ясувати, як до дитини насправді ставляться всі інші діти, з якими вона спілкується.

Випадок 3. Взаємини дитини з учителями в початковій школі не можуть складатися з підстав, зазначених у попередньому пункті, а також через те, що ця дитина нестандартна, не цілком відповідає загальним, звичним вимогам, що надають до дітей в школі. Унаслідок цього вона може претендувати на підвищену увагу до себе і своєю нестандартною поведінкою завдавати чимало додаткових труднощів учителям.

Так звані нестандартними можуть бути різні діти: і ті, які нормально розвиваються, і обдаровані, і ті, що відстають від інших дітей у своєму розвитку. Але найчастіше нестандартними все ж є обдаровані й відсталі діти.

Нестандартність дитини може виявлятися, наприклад, в особливостях її діяльності (зокрема, робота лівою рукою), у специфіці її когнітивних процесів (дитина може мислити, сприймати, запам'ятовувати й відтворювати матеріал не так, як це роблять інші діти), у наявності в дитини особливих властиво-

стей темпераменту, інтересів чи рис характеру, і, нарешті, у незвичності стилю спілкування дитини з оточенням: учителями, батьками, однолітками.

Нестандартна дитина – це зовсім не обов'язково така, відхилення якої від норми треба розглядати як аномалію, тобто як негативне явище. Але, разом з тим, нестандартна дитина – це завжди та дитина, яка вимагає до себе особливої уваги і з боку батьків, і з боку вчителів. Нестандартна дитина майже завжди відчуває труднощі в спілкуванні з іншими дітьми. Зовсім не всім вчителям по душі мати справу з нестандартними дітьми, адже через незвичність дитини спілкування з нею породжує додаткові проблеми.

Те, що нестандартність дитини – це зовсім не завжди негативна якість для її розвитку, соціальний педагог повинен буде насамперед пояснити батькам, які звернулися в консультацію. Потім необхідно буде провести різнобічне соціально-педагогічне обстеження дитини для того, щоб з'ясувати, у чому ж насправді полягає її нестандартність, що в цій нестандартності позитивне і що негативне, що необхідно зберегти й чого бажано позбутися.

Зазвичай під час обстеження виявляють, що зовсім не все в дитині, що викликає тривогу батьків або вчителів, слід змінювати. Нерідко, наприклад, помиляється вчитель в оцінці ціннісної нестандартності дитини, який скаржиться соціальному педагогу на надмірну активність або незвичайний спосіб мислення дитини. Саме це часто виявляється гідністю дитини, сприяє її розвитку, якщо дитина в усьому іншому не поступається іншим. У цьому разі краще змінювати позицію вчителя, а не поведінку дитини.

Вирішення соціально-педагогічних проблем підліткового віку

Етап переходу дітей до підліткового віку вимагає пильної уваги батьків до тих змін, які відбуваються з дорослою дитиною, особливої гнучкості їхньої педагогічної тактики, величезного терпіння, зваженості, уміння бачити позитивне й істинне в зухвалій поведінці підлітка. Батькам необхідно враховувати складнощі підліткового періоду й для самого підлітка, властиві етапу гормональної перебудови організму нестійкість настрою, фізичного стану й самопочуття, неадекватність реакцій [3].

Батькам треба пам'ятати про такі істотні аспекти розвитку в перехідний період, як:

1) нерівномірність фізичного й фізіологічного розвитку підлітків і можливість хворобливих переживань через затримку або занадто стрімку зміну пропорцій тіла;

2) підвищена чутливість підлітка щодо змін власної зовнішності, фізичного вигляду, яка вимагає коректності та обережності у висловлюваннях із цього приводу;

3) яскраво виражена потреба підлітка бути „значущим” в очах однолітків, затвердитися серед них;

4) часте виникнення відхилень самооцінки й рівня домагань у бік надмірного заниження або завищення;

5) схильність до невмотивованого ризику, неадекватного реагування (аж до спроб суїциду), здавалося б, із незначних приводів, невміння передбачати наслідки своїх вчинків;

6) підвищена вірогідність загострення або виникнення патологічних реакцій, психічних захворювань [1].

Вирішення психолого-педагогічних проблем підліткового віку

У батьків, які мають дітей-підлітків, і в самих підлітків нерідко виникають такі проблеми, що вимагають проведення соціально-педагогічного консультування.

Варіант 1. Між батьками й дітьми, які досягли підліткового віку, постійно виникають конфлікти з найрізноманітніших питань.

Варіант 2. З якоїсь причини діти-підлітки не хочуть вчитися, поводяться зухвало, несумлінно виконують свої обов'язки вдома, не виконують дані батькам обіцянки тощо.

Варіант 3. Батькам здається, що діти-підлітки щось від них приховують. Батьки водночас зауважують, що діти часто проводять час не вдома, уникають спілкування з ними.

Варіант 4. Підліток нічим серйозним, на думку батьків, не цікавиться й не хоче займатися своїм розвитком.

Випадок 1. Конфлікти між підлітками й батьками в родині – це явище, яке дуже часто трапляється. Вони певною мірою є природними, якщо мати на увазі не конфлікти як такі, а те, що породжує їх протиріччя в поглядах батьків і дітей. Оскільки конфлікти між підлітками та дорослими людьми трапляються майже в кожній родині, то їх можна вважати нормальним явищем [1].

Такі конфлікти зазвичай пов'язані з переходом дитини на вищий рівень розвитку, з переходом від дитинства до дорослості, тому вони не повинні викликати в батьків особливого занепокоєння, зокрема за майбутнє конфліктогенне дитини. У цьому і повинен постаратися переконати соціальний педагог-консультант батьків.

Потрібно дати зрозуміти батькам, що гострий міжособистісний конфлікт у підлітковому віці є неминучим наслідком загострення відносин з оточенням. Такий конфлікт перешкоджає розвитку підлітка, якщо його швидко та вчасно не усунути.

Для нормального розвитку людини будь-якого віку потрібні постійні, відкриті й довірливі відносини з оточенням, побудовані на позитивній емоційній основі. Для дітей це взаємини з батьками, учителями, однолітками. Адже тільки з їхньою допомогою підліток може успішно вирішити складні внутрішні проблеми, які хвилюють його в перехідний період.

Способи вирішення підліткового вікового міжособистісного конфлікту з батьками можуть бути найрізноманітнішими. Але в усіх подібних випадках життя ініціативу в їх запобіганні та усуненні повинні брати на себе дорослі люди, у цьому випадку – батьки або вчителі. Вони ж у конфліктній ситуації, будучи більш розумними й досвідченими, ніж підлітки, зобов'язані поводити себе щодо підлітків більш гнучко й усвідомлено.

Випадок 2. Це зухвала громадська поведінка підлітка, який порушує норми і правила поведінки, прийняті серед дорослих. Неприємні поведінкові симптоми, пов'язані з цією проблемою, найчастіше є відображенням загальної підліткової вікової кризи й зазвичай самі собою зникають тоді, коли підліток стає дорослим і в нього змінюється свідомість [6].

Однак криза підліткового віку може затягнутися, і якщо із зазначеними вище негативними симптомами в поведінці активно не боротися, то в остаточному підсумку це може призвести до затримки розвитку й до закріплення

в особистості та поведінці підлітка дуже неприємних характерологічних виявів, їх перетворення в стійкі життєві звички. Із роз'яснення цього також слід починати соціально-педагогічну консультацію з батьками або вчителями, які звернулися до соціального педагога у зв'язку з будь-якою проблемою.

Потім необхідно буде об'єктивно й докладно розібратися в низці питань. По-перше, слід з'ясувати, наскільки часто й за яких умов у підлітка виявляється неадекватна соціальна поведінка. По-друге, треба визначити, як самі батьки реагують на подібну поведінку своїх дітей. По-третє, необхідно виявити, до яких результатів призвели дії, уже початі батьками. По-четверте, дізнатися, як самі підлітки, якщо батьки це намагалися з'ясувати, пояснюють власну поведінку. Розібравшись у всіх цих питаннях, соціальний педагог-консультант може отримати більш-менш повну картину того, що відбувається, на основі аналізу якої він далі зможе прийняти цілком конкретні, обґрунтовані рішення. Однак у будь-якому випадку необхідно дотримуватися практичних рекомендацій, що допомагають вирішити цю проблему:

1. Намагатися припинити емоційно негативно реагувати на дії та вчинки підлітка, його опір розумним аргументам дорослих. Слід спробувати об'єктивно розібратися в тому, що насправді відбувається, чому підліток поводить себе саме так, а не інакше. На це питання обов'язково повинна бути отримана докладна й зрозуміла відповідь, яка певною мірою не лише пояснює, але й виправдовує поведінку підлітка. Отримати таку відповідь на це питання для дорослої людини означає зрозуміти (але не обов'язково взяти й схвалити) поведінку підлітка.

2. Подумати над тим, як краще переконати підлітка змінити свою поведінку.

3. Прийняти рішення й діяти лише методом переконання, не вдаючись до примусу.

4. Наполегливо досягти свого, діяти так до того часу, поки проблема не буде вирішена.

Випадок 3. Скритність підлітків, їхня незвичайна замкнутість та ізольованість від дорослих – це явище, яке доволі часто виникає, хоча й не цілком нормальне. І все ж воно не повинне викликати особливих турбот у батьків підлітків. Для підлітків взагалі, через вікові інтереси й особливості, характерний підвищений інтерес до спілкування з однолітками, а не з дорослими. У колі своїх однолітків вони зазвичай обговорюють ті питання, які хвилюють їх і не особливо цікаві для дорослих. Більшість таких питань має особистий характер. Щодо дорослих, то питання, що хвилюють підлітків, вони нерідко оцінюють як дитячі й наївні та тим самим ще більше відштовхують від себе підлітків.

У цьому аспекті замкнутість спілкування підлітків постає як цілком природне, вимушене явище, яке має віковий, перехідний характер. Воно свідчить про допитливість і соціально-психологічне зростання підлітків, про їхній перехід від дитинства до дорослості.

Відповіді на питання, які підлітки зазвичай обговорюють між собою, швидше могли б бути знайдені, якби до їх обговорення були залучені дорослі люди. Вони однак мало цікавляться життям підлітків і, зайняті власними проблемами, часто йдуть від обговорення підліткових проблем або ж просто не вміють нормально говорити про них з підлітками на рівних. Унаслідок цього підлітки нерідко замикаються в собі, і між ними й дорослими виникає психологічний бар'єр. Звідси нерозуміння, відчуження та ізоляція підлітків від дорослих.

Усе це консультант-соціальний педагог повинен пояснити батькам, які звернулися до нього за допомогою, і закликати їх до того, щоб вони насамперед спробували зняти психологічний бар'єр, що виник між ними й дитиною. Батькам можна рекомендувати послідовно зробити такі кроки:

1. Перестати негативно реагувати на відмову підлітка розповідати про себе та про свої справи, ставитися з розумінням і повагою до прагнення підлітка проводити багато часу поза родиною в спілкуванні з однолітками.

2. Припинити ігнорувати, відмахуватися від серйозного обговорення тих питань, які хвилюють підлітка, перестати зневажливо реагувати на судження підлітка.

3. Регулярно й уважно прислухатися до того, про що говорять між собою підлітки.

4. Непомітно, ненав'язливо, але щиро й доброзичливо, на рівних включитися до розмови підлітків, добиваючись того, щоб вони брали дорослих у своє співтовариство й довірливо обговорювали з ними питання, які хвилюють.

Випадок 4. Уявлення підлітків і дорослих про те, чим насамперед слід займатися в житті, розходяться. Це викликано тим, що підліток, вочевидь, ще до кінця не розуміє важливість того, до чого його закликають дорослі. Він не думає про своє майбутнє, не готує себе до нього, звикає діяти, зважаючи на поточні потреби й бажання. Крім того, у підлітка можуть бути якісь свої, не пов'язані з батьками та їхньою думкою плани та інтереси.

Тому необхідно уважно розібратися в тому, що насправді хвилює підлітка й чому він так поводиться, не слухаючи батьків. Це можна зробити різними шляхами. По-перше, просто уважно спостерігати протягом деякого часу за поведінкою підлітка. По-друге, докладно розпитати його, викликавши на відверту розмову. Потім необхідно обміркувати, як і в чому можна піти назустріч бажанням підлітка, як перебудувати його психологію й поведінку. Неодмінно слід відмовитися від застосування до підлітка тих методів впливу, які раніше були неефективними й викликали з його боку негативну реакцію. Набравшись терпіння, батьки повинні використовувати тільки позитивний досвід спілкування. Тут їм, імовірно, знадобляться систематичні консультації з соціальним педагогом.

Консультування батьків юнаків і дівчат

Вибір професії, здійснюваний людиною внаслідок аналізу внутрішніх ресурсів і шляхом співвідношення їх з вимогами професії, є основою самоствердження людини в суспільстві, одним з головних рішень у житті.

Виникнення *професійного самовизначення* охоплює старший шкільний вік, проте йому передують етапи:

1) первинного вибору професії, для якого характерні малодиференційовані уявлення про світ професій, ситуативні уявлення про внутрішні ресурси, необхідні для цього роду професій, нестійкість професійних намірів; цей етап характерний для учнів молодшого шкільного віку, коли ще не виникає питань про зміст професії, умови роботи; іноді на цій стадії затримуються й підлітки;

2) професійного самовизначення (старший шкільний вік), коли виникають і формуються професійні наміри й первинне орієнтування в різних сферах праці;

3) професійного навчання як освоєння вибраної професії – здійснюється після здобуття шкільної освіти;

4) професійній адаптації, що характеризують формуванням індивідуального стилю діяльності та включенням в систему виробничих і соціальних відносин;

5) самореалізації в праці (частковою або повною), що пов'язано з виконанням або невиконанням тих очікувань, які стосуються професійної праці [7].

Отже, **професійне самовизначення** розглядають як процес, увесь період професійної діяльності особи, що охоплює період від виникнення професійних намірів до виходу з трудової діяльності. Він пронизує увесь життєвий шлях людини. Піком цього процесу, переломним моментом в житті є акт вибору професії. За часом він зазвичай збігається із закінченням школи й тісно пов'язаний з попередніми етапами професійного самовизначення.

Найбільш продуктивним є підхід до вибору професії як однієї з найважливіших подій в цілісному життєвому визначенні людини. Вибір професії пов'язаний з минулим досвідом особистості, а процес професійного самовизначення тягнеться далеко в майбутнє, беручи участь у формуванні загального образу „я” людини, визначаючи хід її життя.

У спілкуванні батьків зі своїми доволі дорослими дітьми також можуть виникнути серйозні проблеми. Типові з них такі:

Варіант 1. Між батьками й дітьми, які досягли юнацького віку й навчаються в останніх, випускних класах школи, не встановлюються нормальні взаємини. Між ними, наприклад, часто виникають конфлікти й суперечки через те, що діти, на думку батьків, займаються зовсім не тим, чим їм варто було б займатися перед закінченням школи.

Варіант 2. Батьки дітей-старшокласників не цілком задоволені тим, що їхні діти дружать з однолітками, які з тих чи тих причин не влаштовують батьків.

Варіант 3. Батьки, які мають дітей юнацького віку, не задоволені тим, як їхні діти обирають собі майбутню професію. Вибір дітей не цілком влаштовує батьків.

Варіант 4. Між матір'ю, яка розлучена з батьком, і дитиною старшого шкільного віку, підлітком або юнаком, виникають конфлікти через те, що в сім'ї з'явилася чужа людина, і між нею і матір'ю встановлюються близькі стосунки.

Варіант 5. Між батьком, який перебуває в розлученні з матір'ю, і дитиною старшого шкільного віку, яка живе з батьком або доволі часто спілкується з ним (за умови, якщо син і батько бачать один одного), виникає конфлікт через те, що в батька замість матері з'явилася інша жінка.

Варіант 6. Між дітьми від різних батьків, які змушені жити разом в одній родині, не встановлюються нормальні стосунки.

Випадок 1. Можливі причини того, чому між батьками й дітьми, які навчаються в старших, випускних класах школи, не встановлюються нормальні стосунки, можуть бути різними. По-перше, це може відбуватися через те, що інтереси й погляди на майбутнє самих старшокласників не цілком збігаються або зовсім не збігаються з інтересами та поглядами їхніх батьків. По-друге, це може бути наслідком того, що батьків чомусь не влаштовує коло спілкування їхніх дітей. Вони ж, діти, цілком задоволені своїми друзями й не збираються їх міняти. По-третє, причиною поганих відносин між батьками й уже дорослими дітьми може стати застарілий конфлікт, що виник між ними ще в підлітковому віці й сьогодні до кінця не подоланий. По-четверте, батьків може не цілком влаштовувати те, як їхні дорослі діти ставляться до навчання, своїх обов'язків, самих себе, інших людей. В усіх цих випадках перш, ніж починати пошук вирішення проблеми, необхідно точно встановити, у чому полягає суть цієї проблеми, щоб далі діяти не наосліп, а напевно [2].

Загалом, напевно, батьки мають рацію у своїх претензіях до дітей. Але вони, вочевидь, і помиляються, уважаючи, що старшокласники все повинні розуміти так само, як і їхні батьки. Батьки до того часу, коли виростають їхні діти, вже не пам'ятають, якими самі вони були в їхньому віці, і висувають дітям вимоги, яким частіше самі не відповідали в юнацькому віці. Крім того, до власних дітей вони застосовують заходи впливу, які щодо них самих у відповідному віці були недостатньо ефективними.

Зберігши суть своїх вимог до дітей, батьки, з урахуванням віку та рівня незрілості дітей, а також з урахуванням браку в дітей життєвого досвіду повинні відшукати інші засоби педагогічного впливу на них. Необхідно, зокрема, відмовитися від застосування методів прямого психологічного тиску і примусу, від спілкування зі старшокласниками як з малими дітьми. Саме це передусім повинен пояснити батькам соціальний педагог-консультант і, якщо виникне необхідність, допомогти батькам знайти нові форми поведінки щодо дітей. Зі старшокласниками бажано завжди розмовляти як з дорослими людьми навіть тоді, коли вони не все відразу й не все правильно розуміють.

Випадок 2. Дружні відносини старшокласників – це питання, яке може турбувати батьків тоді, коли їхні діти обирають собі в друзі поганих людей, здатних вплинути на них негативно, і самі не можуть поводити себе самостійно й розумно. Однак для вирішення цього питання не корисні методи примусу або тиску, причому тут вони ще більше неприпустимі, ніж в інших випадках життя. Відразу й повністю переконати старшокласника в тому, що з кимось не варто дружити, зазвичай не вдається. Це пов'язано з тим, що внаслідок переконання людини виникає свого роду невизначеність і морально-психологічна дилема. З одного боку, батьки начебто праві, з іншого – у старшокласників є певні моральні зобов'язання перед тими, з ким вони дружили: не можна відразу, просто так припинити відносини з будь-якою людиною через неприйняття її як особистості.

Припустимо, що старшокласник дружить з однолітками, поведінка яких не влаштовує його батьків, і вони вимагають припинити цю дружбу. Претензії батьків у цьому випадку, здавалося б, цілком обґрунтовані та їх необхідно виконати. Однак без будь-якої причини розірвати відносини з людиною неетично, і якщо зробити це відкрито, прямо заявивши людині, що її поведінка не влаштовує батьків, це може бути сприйнято як порушення норм людських взаємин.

Від дружби старшокласника з різними людьми в жодному разі не потрібно відмовляти, інакше він буде позбавлений можливості набути життєвого досвіду й повноцінно розвиватися як особистість.

Випадок 3. Якщо, навчаючись у старших класах школи, юнак чи дівчина мають намір самі обрати собі професію, що з тих чи тих причин не цілком влаштовує їхніх батьків, то в цьому випадку батькам найкраще зробити таким чином. По-перше, спробувати зрозуміти, чому їхня дитина прийняла саме таке рішення, а не те, що пропонують батьки. По-друге, спробувати відшукати такі вагомі аргументи на користь тієї чи тієї професії, які відповідали б потребам та інтересам дитини. Помилка, яку у вирішенні цього питання часто роблять багато батьків, полягає в тому, що вони розмовляють зі старшокласниками так, ніби батьки безумовно й у всьому праві, а діти в усіх без винятку випадках помиляються. Ця позиція неправильна в принципі, не може одна людина бути в усіх без винятку випадках правою, а інша завжди помилятися.

Батьківські аргументи й факти, якими вони намагаються переконати свою дитину під час вибору професії, повинні бути так само мотивовані, як аргументи дітей. Тоді вони зможуть краще зрозуміти правоту своїх батьків.

Випадок 4. Конфлікт виникає між матір'ю, розлученою з батьком дорослої дитини, і самою дитиною через те, що в матері з'явився новий чоловік, який претендує на право бути новим батьком для хлопця або дівчини. Складність ситуації, що відповідає цьому окремому випадку, полягає в тому, що кожен з її учасників якоюсь мірою, але неминуче переживає байдуже, іноді негативне ставлення до іншого й не в змозі його усунути. Таке відбувається часто, принаймні в початковий період життя нової сім'ї [8].

Можливий спосіб практичного вирішення цієї доволі складної проблеми здається таким (такі рекомендації соціальний педагог-консультант міг би дати клієнтові, який звернувся до нього за допомогою):

1. Під час особистої бесіди увагу кожного з учасників цієї конфліктної ситуації необхідно звернути на самого себе і спробувати разом з ним детально розібратися в тому, що в його власній поведінці неприйнятно й може викликати негативну емоційну реакцію з боку інших членів сім'ї. Усвідомивши це за допомогою психолога, клієнт відразу ж повинен спробувати самостійно позбутися від відповідних недоліків у поведінці, що викликають негативну реакцію.

2. Кожному члену сім'ї, у якій виникла подібна конфліктна ситуація, необхідно постаратися врахувати інтереси й потреби інших членів родини, особливо тих, у відносинах з якими виявляється цей конфлікт.

3. Дуже важливо постаратися зрозуміти і, якщо можливо, прийняти як факт, на який треба зважати, індивідуальні особливості інших членів сім'ї. До них необхідно буде якимось пристосуватися, не намагаючись будь-що в них змінити, принаймні в перші роки спільного життя.

4. Важливо, щоб конфліктні ситуації надалі не виникали або як можна швидше вирішувалися. Для цього, зібравшись разом, усім членам родини необхідно домовитися про дотримання мінімуму обов'язкових правил взаємної поведінки. Ці правила, зокрема, можуть бути такими:

- Перш ніж оцінювати поведінку іншої людини, тим більше її засуджувати, необхідно постаратися зрозуміти її.
- Ніколи і ні за яких обставин не ображати один одного.
- Скрізь, де це можливо, іти назустріч один одному, шукати компроміс.
- Якщо компроміс неможливий, то розсудливо й спокійно пояснити іншому свою позицію й далі дотримуватися її.
- Перебуваючи в стані роздратування, не намагатися з'ясовувати один з одним відносини.

Випадок 5. Ця ситуація є аналогічною тій, яка описана в попередньому випадку. Тому все, що йшлося про неї, і всі практичні рекомендації, які у зв'язку з нею висловлювалися клієнту, справедливі і для цієї ситуації.

Випадок 6. Проблема взаємин в одній і тій же родині між дітьми від різних батьків, для яких один є рідною, а інший нерідною дитиною, вирішується порівняно простіше. Тут головне полягає в тому, щоб між самими батьками було досягнуто згоди й нікому з дітей у родині не віддавалася перевага перед іншими дітьми. Загалом же така внутрісімейна проблема вирішується практично так само, як і проблема взаємин між дітьми від одних і тих самих батьків.

Література

1. **Абрамова Г. С.** Практикум по психологическому консультированию / Г. С. Абрамова. – Екатеринбург : Деловая книга, 1995. – 167 с.
2. **Алешина Ю. Е.** Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Ю. Е. Алешина. – М. : Независимая фирма „Класс“, 2000. – 208 с.
3. **Грюнвальд Б. Б.** Консультирование семьи / Б. Б. Грюнвальд, Г. В. Макаби. – М. : Когито-Центр, 2004. – 416 с.
4. **Елизаров А. Н.** Основы индивидуального и семейного консультирования : учеб. пособие / А. Н. Елизаров. – М. : „Ось-89“, 2003. – 431 с.
5. **Завацька Л. М.** Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. для ВНЗ / Л. М. Завацька. – К. : Вид. дім „Слово“, 2008. – 240 с.
6. **Навайтис Г.** Семья в психологической консультации / Г. Навайтис. – М. : Моск. псих.-соц. институт; Воронеж : Изд-во НПО „МОДЭК“, 1999. – 244 с.
7. **Психология семейных отношений и основы семейного консультирования** : учеб. пособие / О. А. Карabanова. – М. : Гардарики, 2004. – 320 с.
8. **Семья в психологической консультации: опыт и проблемы психологического консультирования.** – М. : Педагогика, 1989. – 146 с.

Краснова Н. П. Методика соціально-педагогічного консультування батьків з вирішення проблем дітей різного шкільного віку

У статті розкрито зміст і структуру соціально-педагогічного консультування батьків з вирішення проблем дітей молодших школярів, до яких належать: турбота про погане навчання дитини, яка почала вчитися в першому класі; погані взаємини дитини з іншими дітьми та складні відносини між дитиною та вчителем. Надано рекомендації в розв'язанні цих проблем. Схарактеризовано підлітковий вік (психолого-педагогічні особливості), показано способи вирішення підліткового вікового міжособистісного конфлікту з батьками, зухвалої поведінки підлітка, який порушує норми і правила поведінки, прийняті серед дорослих; скритність підлітків та ізольованість від дорослих; розходження уявлень підлітків і дорослих про те, чим насамперед слід займатися в житті. Визначено особливості консультування батьків юнаків і дівчат, котрі пов'язані, по-перше, з конфліктом через те, що діти, на думку батьків, займаються не тим, чим їм варто займатися перед закінченням школи, по-друге, дружбою з однолітками, які не влаштовують батьків, по-третьє, вибором дітьми майбутньої професії, що зовсім влаштовує батьків, по-четверте, у розлученій родині виникають конфлікти через появу в сім'ї іншої людини (вітчима, мачухи), по-п'яте, це конфлікт між дітьми від різних батьків, які змушені жити разом в одній родині, де не встановлені нормальні відносини.

Ключові слова: завдання соціально-педагогічного консультування батьків молодших школярів, підлітків, старшокласників, рекомендації батькам із вирішення соціально-психолого-педагогічних проблем учнів середньої школи.

Краснова Н. П. Методика социально-педагогического консультирования родителей по решению проблем детей разного школьного возраста

В статье раскрывается содержание и структура социально-педагогического консультирования родителей по решению проблем младших школьников, к которым относятся: озабоченность плохой учебной работой ребенка, который

учится в первом классе; плохие взаимоотношения с другими детьми и сложные отношения между ребенком и учителем. Даются рекомендации для разрешения этих проблем. Характеризуется подростковый возраст (психолого-педагогические особенности), показаны способы решения подросткового возрастного конфликта с родителями; циничного поведения подростка, который нарушает нормы и правила поведения, принятые во взрослой среде, скрытность подростка и изолированность его от взрослых, расхождение в представлениях подростков и взрослых о первоочередных занятиях в жизни. Определены особенности консультирования родителей юношей и девушек, связанные, во-первых, с конфликтом, из-за того, что дети, по мнению родителей, занимаются не тем, чем им необходимо перед окончанием школы; во-вторых, дружбой с одноклассниками, которые не устраивают родителей; в-третьих, выбором детьми будущей профессии, которая не устраивает родителей; в-четвертых, в разведенной семье возникают конфликты из-за появления в семье другого человека (отчима, мачехи), в-пятых, связанные с конфликтом между детьми от разных родителей, которые вынуждены жить в одной семье, где не складываются нормальные отношения.

Ключевые слова: задачи социально-педагогического консультирования родителей младших школьников, подростков, старшеклассников, рекомендации родителям по решению социально-психолого-педагогических проблем учащихся средней школы.

Krasnova N. P. Methods of socio-pedagogical counselling of parents on addressing the problems of children of different school age

The article reveals the content and structure of the socio-pedagogical counselling of parents on addressing the problems of the younger students, which include: concern bad your child's learning, studying in the first grade; poor relationships with other children and complex relationship between the child and the teacher. The recommendations in the resolution of these problems. Characterized by adolescence (psychological and pedagogical features) that shows ways of solving: adolescent age of conflict with parents; cynical behavior of a teenager who violates the norms and rules of behaviour accepted in an adult environment; secrecy of the teenager and its isolation from adults; the divergence in views adolescents and adults about the primary lessons in life. Defined the characteristics of counseling parents of boys and girls, connected, firstly, with the conflict, due to the fact that children according to the parents, are not what they should be before the end of the school; secondly, friendship with classmates, which are not satisfied with parents; third, kids choice of future profession, which is not satisfied with the parents; fourthly, in reconstituted family conflicts because of the appearance in the family of another person (his stepfather, stepmother), fifthly, the conflict between the children of different parents that have to live in a family where no normal relations.

Key words: the tasks of socio-pedagogical counselling of parents of Junior school children, adolescents, seniors; recommendations for parents to address the socio-psychological-pedagogical problems of high school students.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2013 р.

Прийнято до друку 26.06.2013 р.